

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

МАЛЬЦЕВА ОЛЕГА ВІКТОРОВИЧА

«Концепції удосконалення природи людини

в неорелігійних доктринах ХХ ст.»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Феномен неорелігій впевнено займає свою нішу в колі релігієзнавчих наукових пошуків. Неорелігії постали як одне з найбільш значущих для сучасного релігійного життя явищ, природу і наслідки впливу якого на релігійні процеси загалом та на віруючу людину зокрема науковці почали об'єктивно вивчати лише порівняно нещодавно. Безупинний процес релігієтворення, який яскраво демонструє незворотні цивілізаційні зрушення, відкриває для кожного дослідника все нові й нові обрії власних наукових пошуків: неорелігії аналізувалися то як продукт зіткнення різних культурних світів у глобалізованому світі, то як симптоми масової світоглядної кризи, то як технології ідеологічної війни задля підриву традиційних цінностей, як втілення духовних пошуків у відповідь на невдалу особисту зреалізованість людини в сучасному соціумі, як відповідь на недолугі дії традиційних релігій та спроби їх ревізії й оновлення, навіть як своєрідні форми соціального протесту й альтернативізму, як вияви глибоких змін у свідомості сучасного віруючого, як деструктивні форми релігійності (з характеристиками квазі- або псевдорелігійності), або як передбачення змін світоглядних цінностей та імперативів постмодерної доби. Приємно відзначити, що дисертант віднайшов у цьому спектрі рефлексій свою власну нішу в дослідженні неорелігійного феномену, сфокусувавши увагу на концепціях удосконалення природи людини, які, безумовно, є фундаментальним ядром віровчення та практики новітніх релігій, передусім неорелігій синтетичного типу або ж тих, що складають

строкату палітру рухів, названих релігієзнавчим середовищем рухами «New Age».

Обравши за предмет свого дослідження ідеї удосконалення природи людини у неорелігійних доктринах ХХ ст., дисертант робить свій науковий пошук затребуваним як у науково-теоретичному, так і в практичному плані, адже пропонує новий шабел ь для фахового вивчення феномену неорелігій та водночас базу для прикладного дослідження культової практики неорухів крізь призму шляхів трансформації людської природи, пропонованих ними.

Представлена Олегом Мальцевим дисертаційна робота є комплексним і ретельним філософсько-релігієзнавчим дослідженням концепцій удосконалення природи людини у неорелігійних доктринах ХХ ст., в якому бачимо якісне розв'язання тих дослідницьких завдань, що постали перед дисертантом. Зокрема, цінним для релігієзнавчої науки видається порівняння імперативів удосконалення людини в традиційних релігіях із запропонованими рухами New Age альтернативами, що дозволяє водночас зрозуміти тенденції змін природи людини й спрогнозувати можливі варіанти як техногенного, так і духовного антропоморфозу. Відтак, дисертаційне дослідження актуальне як аналітичним аспектом, так і прогностичним спрямуванням.

Дисертант обґрунтовано доводить, що ортодоксально-релігійні погляди на удосконалення людської природи розвиваються в езотеричних містичних напрямках авраамічних та східних традицій, у яких кінцевою метою удосконалення людини постає єднання з персоніфікованим або неперсоніфікованим Абсолютом, шляхом перетину Антропологічної Межі. У свою чергу, містико-езотерична традиція New Age є новим етапом розвитку містичної традиції пошуку шляхів духовного удосконалення людини, який використовує накопичений попередніми традиціями практичний досвід, інтерпретуючи його відповідно до сучасного наукового дискурсу та соціокультурного середовища. Неорелігійні доктрини вписують людину в космологічний контекст альтернативної онтології, вважаючи її енергетичною сутністю, яка безпосередньо взаємодіє з енергетичними структурами Всесвіту;

у такій спосіб знімається Антропологічна Межа як така, а людина отримує змогу безмежного удосконалення та трансформації своєї духовної (енергетичної) сутності.

Слід зазначити, що у дисертації переконливо обґрунтована новизна дослідження, що зумовлена як сукупністю поставлених у роботі важливих дослідницьких завдань, так і комплексним, системним підходом до розуміння специфіки концепцій удосконалення природи людини у неорелігійних доктринах доби постмодерну.

Робота ґрунтується на фундаментальних методологічних принципах академічного релігієзнавства: об'єктивності, толерантності, системності, позаконфесійності тощо. Слід зацентувати, що авторові вдалося зберегти поміркованість і неупередженість в межах такої специфічної проблематики.

Окремо варто зазначити, що напрацьований у дисертації матеріал сприятиме утвердженню у науковому середовищі та серед широкого загалу ідей про те, що антропологічні доктрини новітніх релігійних течій, зокрема New Age, не несуть деструктивного потенціалу і можуть розглядатися без будь-яких упереджень як ще одна з духовно-еволюційних альтернатив іншим відомим проектам удосконалення людини.

Меті і завданням дослідження відповідає і запропонована автором структура роботи, яка логічно розкриває її тему від окреслення проблеми удосконалення людини в контексті релігійно-антропологічного дискурсу (розділ 1), до аналізу концепцій удосконалення природи людини в авраамічних релігіях, східних релігійних традиціях та тих відповідей, що дають нам новітні релігійні течії (розділ 2), й зрештою – до розкриття теорії та практики удосконалення людської природи через аналіз доктрин найбільш репрезентативних, на думку дисертанта, неорелігійних течій ХХ ст. (розділ 3).

Доречно відзначити і достатньо широку й різноманітну джерельну базу дослідження, на яку спирався дисертант, залучивши праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, представників різних галузей соціогуманітарного знання, прихильників різних світоглядних та методологічних позицій, а також

низку першоджерел – найперше праць засновників неорелігійних рухів, що очевидно дозволило йому достатньо повно розкрити тему дослідження та розв'язати поставлені у дисертації завдання.

Таким чином, можна констатувати, що перед нами самостійне творче наукове дослідження з актуальним проблемним полем.

Проте, варто звернути увагу й на слабкі місця, недоліки та неточності у дослідженні, які, на нашу думку, мають місце й щодо яких є декілька застережень і побажань.

По-перше, досліджуючи об'єкт (а саме – доктрини неорелігій ХХ ст.), навколо якого вже тривалий час у релігієзнавстві відбувається «термінологічна боротьба», дисертантові варто було б окремо оговорити свої преференції щодо вихідного термінологічного апарату, що почасти й було зроблено на с. 65-70 дисертації. Насамперед, йдеться про базове для дисертації поняття «неорелігії», яке досить часто в тексті синонімізується із поняттями «нетрадиційні релігії», «рухи New Age», «релігії New Age» тощо. Стосовно смислового навантаження цих понять і до сьогодні немає єдності у світовій науковій спільноті, а тому застосування будь-якого з них дисертантом на власний розсуд, в цілому, є припустимим. Проте, їх ототожнення та часта взаємозаміна у тексті дисертації видається некоректною. Якщо щодо «релігій New Age» дисертант надає пояснення на с. 66: «... В цьому контексті термін НРТ виступає синонімічним терміну «релігії New Age», то, до прикладу, вітчизняне релігієзнавство вже давно не використовує як ідентичні за змістом поняття «новітні релігії» та «нетрадиційні релігії», а отже в контексті даного дисертаційного дослідження більш прийнятним буде використання понять «неорелігії», «новітні релігії», НРТ, НРР або ж «релігії New Age». Окрім того, термін «новітні нетрадиційні релігійні рухи», що зустрічається кілька раз по тексту дисертації, також переважно не застосовується в наукових колах, оскільки містить в собі наперед закладену суперечність, адже новітні релігії напевне завжди є нетрадиційними для певного соціокультурного середовища, а от нетрадиційні для певного суспільства релігійні рухи далеко не завжди є новітніми за часом свого

виникнення. Як зазначає сам дисертант, «... оптимальним варіантом назви даного феномену є поняття «новітні релігійні течії». Даний термін є відносно нейтральним і акцентує головню на новітньому часі появи релігійних феноменів та новітності у підходах спілкування з надприроднім» (с. 65). Проте, не зважаючи на свою власну тезу, дисертант чомусь вважає за доцільне використання та взаємозаміну вказаних вище понять.

По-друге, видається некоректним говорити про певні «неорелігійні рухи New Age». Як слушно зазначено на с. 65 дисертації, «у цьому дослідженні ми використовуємо термін «релігії New Age» у вузькому сенсі і розуміємо під ним релігійні течії в рамках загального руху New Age». Адже, «...New Age в цілому не позиціонує себе як релігійну течію» (с. 129). І вже згадувана цитата на с. 66 – «... В цьому контексті термін НРТ виступає синонімічним терміну «релігії New Age». Проте, у тексті зустрічаємо також: «нетрадиційна релігійність New Age», «новітні релігійні течії і рухи NewAge», «неорелігійний рух New Age». Вказані терміни характеризуються тавтологією, оскільки поняття релігій «Нового віку» вже містить в собі характеристику їх новизни, вони вже позначені тут як «новітні», «нео» тощо. У випадку, якщо дисертант вважає їх застосування необхідним і прийнятним, це слід було б окремо пояснити. Проте, слід зазначити, що дисертант убезпечив себе від подібної критики, написавши на с. 70: «Ми свідомо не торкаємось питання співвідношення понять НРТ та New Age, оскільки проблема класифікації нетрадиційної релігійності є окремою і суперечливою темою для релігієзнавчого аналізу, яка лише побічно торкається предмету цієї розвідки».

По-третє, дискусійним є питання щодо належності Церкви Саєнтології до релігійних рухів New Age. Сам дисертант зазначає на с. 65, що «Невирішеним в релігієзнавстві є питання критеріїв, за якими визначається релігійна приналежність дуже строкатих об'єднань New Age, які претендують на статус релігійних». Справді, вітчизняні релігієзнавці переважно відносять Церкву Саєнтології до когорти синтетичних й сцієнтистських неорелігійних течій. У тому числі характеризуючи її як релігійну організацію, що постала на базі New

Аге в широкому розумінні – як соціокультурного та світоглядного руху ХХ ст. Не заперечуючи проти права дослідника самостійно обирати в якості предметного поля віровчення будь-яких неорелігій, все ж хотілось би побачити обґрунтування належності саєнтології до руху New Age, оскільки дане твердження не є поширеним у вітчизняному релігієзнавстві. Це особливо видається можливим, зважаючи на практичний досвід, набутий дисертантом в Церкві Саєнтології різних європейських країн, про що зазначено в роботі.

Крім того, спірним є твердження на с. 153 про те, що «Міжнародну Церкву Саєнтології відносять до квазірелігійних НРТ». Феномен квазірелігій на сьогодні є добре вивченим багатьма зарубіжними дослідниками (Тілліх, Сміт, Вах, Грейл, Руді та інші). Слід зазначити, що далеко не всі характеристики квазірелігійності можна застосувати до Церкви Саєнтології. Тож, роблячи таке безапеляційне твердження, дисертант повинен був би надати підтвердження своїм словам.

Насамкінець, по-четверте, хотілось би висловити скоріше не зауваження, а побажання. На сьогодні все більше західних дослідників вже виокремлюють нову групу неорелігійних рухів, названих рухами Post-New Age. Вони характеризуються новою постгармонійною програмою, що буде вести людей не у Новий Вік, а до Підйому – нового символу і терміну, що замінив Новий Вік. Варто було б, аби дисертант дослідив і це нове явище, адже шляхи до удосконалення природи людини у ньому виражені не менш яскраво, ніж у попередників. Втім, це вже скоріше ґрунт для майбутніх наукових пошуків.

Варто зазначити, що висловлені зауваження та пропозиції ніяк не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження, а спрямовані найперше спонукати дисертанта до наукових дискусій та можуть за потреби бути використаними в подальшій дослідницькій роботі.

В цілому, дисертація Мальцева О.В. «Концепції удосконалення природи людини в неорелігійних доктринах ХХ ст.» є завершеним і самостійним дослідженням, що присвячене актуальній і важливій проблемі сучасного релігієзнавства і містить нові, науково обґрунтовані теоретичні результати, які

безперечно збагачують релігієзнавче знання. Загальні висновки дисертації корелюють з відповідними висновками розділів роботи; дисертант виважено оцінив теоретичну і практичну значимість отриманих результатів. Отримані здобувачем результати мають належні кваліфікаційні ознаки та рівень наукової новизни і є в достатній мірі обґрунтованими.

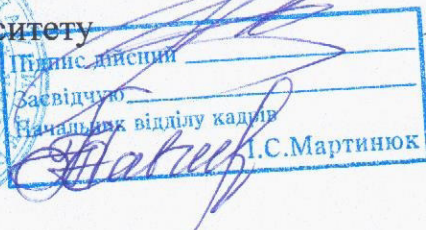
Заслуговує уваги достатня апробація основних результатів дисертаційного дослідження – активна участь автора у науково-практичних конференціях, публікація основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях. За змістом та оформленням автореферат дисертації є ідентичним щодо основних положень дисертаційного дослідження.

Таким чином, представлена дисертація Мальцева Олега Вікторовича написана на актуальну тему та виконана на належному науково-теоретичному рівні з урахуванням вимог до даного виду робіт, вона є самостійним та своєчасним дослідженням, що характеризується новизною у постановці й вирішенні проблем та має теоретичне і практичне значення, а тому її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії і політології

Хмельницького національного університету

Я.В. Ювсечко